

Det fria skolvalet – varken mirakel- medicin eller undergångsrecept

**KARIN EDMARK,
MARKUS
FRÖLICH
OCH VERENA
WONDRAT-
SCHEK**

Karin Edmark är docent i nationalekonomi vid Institutet för Näringslivsforskning och forskar om skolfrågor. karin.edmark@ifn.se

Markus Frölich är professor i ekonometri vid Universität Mannheim och forskar i arbetsmarknads- och utvecklingsekonomi, utvärdering av reformer samt mikroekonometri. froelich@uni-mannheim.de

Verena Wondratschek är fil dr i nationalekonomi vid Centre for European Economic Research (ZEW) och forskar om skolfrågor och barns utveckling. wondratschek@zew.de

I artikeln undersöks hur de skolvalsreformer som genomfördes i början av 1990-talet har påverkat elever med olika familjebakgrund. Resultatet tyder på att reformernas effekter på elevers skolresultat, samt på senare utfall såsom sysselsättning och högre utbildning, varit positiva men små, eller noll, beroende på utfall och metodval. Effekterna är likartade för alla grupper av elever. Vi finner inga tecken på att elever från hushåll med låga inkomster, med lågutbildade foreldrar, eller med utrikes födda foreldrar, har förlorat på reformerna.¹

I och med skolvalsreformen 1992 gavs elever ökade möjligheter att välja grundskola, både mellan kommunala och fristående skolor.² Under de drygt 20 år som har gått sedan reformen har skolval till båda dessa skolformer blivit mycket vanligare, särskilt i större städer. I en tidigare rapport (Wondratschek m fl 2013) fann vi att skolvalsreformen 1992 haft liten påverkan både på elevernas kunskaper, matt som betyg samt med tester från den militära mönstringen, och på senare utfall, som kriminell aktivitet, högskoleutbildning och sysselsättning. Detta avsåg effekten för den genomsnittliga eleven, dvs en elev med genomsnittlig familjebakgrund.

Det finns dock stora skillnader i studieresultat mellan elever med olika familjebakgrund och hur ett skolvalssystem förväntas påverka dessa ar rent teoretiskt osäkert: I teorin skulle skolval kunna leda till såväl en utjämning som till en ökning av skillnaderna. I debatten är frågan om hur den svenska skolvalsreformen i praktiken har påverkat elever med olika bakgrund omtvistad. För att hjälpa till att besvara den frågan har vi här utvidgat analysen från vår tidigare uppsats till att undersöka om effekterna skiljer sig åt beroende på foreldrarnas utbildningsnivå, inkomster och huruvida båda foreldrarna ar födda i Sverige eller inte. Vi har dessutom undersökt om effekterna skiljer sig åt mellan elever som bor i områden med mer eller mindre ungdomsbrottslighet.

Tidigare undersökningar om hur en högre friskoleandel på kommunnivå påverkar elevers resultat tyder på att en ökad friskoleandel leder till

¹ Denna artikel grundar sig på Edmark m fl (2014). Vi är tacksamma för utmärkt forskningsassistans från Florian Boser, Louise Johannesson, Aline Schmidt, Lennart Ziegler och Nina Öhrn. Vi tackar också Mikael Lindahl, Anders Böhlmark, Jonas Vlachos, Peter Fredriksson och Helena Holmlund. Vi är bl a tacksamma för forskningsmedel från Vetenskapsrådet, Jan Wallander och Tom Hedelius Stiftelse, samt från Marianne och Marcus Wallenbergs Stiftelse. Verena Wondratschek vill även tacka IFAU och IFN för trevligt bemötande under ett flertal vistelser som gästforskare.

² Delar av reformen infördes också på gymnasienivå, men i den här artikeln studeras bara effekterna på grundskolan.

något förbättrade resultat för alla elever, men vissa av studierna tyder på att effekten är något mindre för utlandsfödda, eller för elever vars föräldrar har lägre utbildning (se Ahlin 2003; Sandström och Bergström 2005; Björklund m fl 2004; Böhlmark och Lindahl 2007).³

Vår artikel syftar till att komplettera de tidigare studierna genom att undersöka effekterna av den samlade skolvalsreformen, inklusive möjligheten att välja mellan kommunala skolor. Resultaten är i linje med de tidigare undersökningarna. Visserligen finner vi ofta något större (inte mindre som i de tidigare studierna) positiva effekter av ökade valmöjligheter för de grupper som kan karakteriseras som mer utsatta. Effekterna är dock överlag små och osäkra och skillnaderna mellan grupperna är än mindre. Vi finner således inte något stöd för att elever från mer utsatta förhållanden förlorat på skolvalsreformerna: effekterna är positiva men små, eller noll, beroende på utfall och specifikation, för alla grupper av elever.

1. Varför kan reformen tänkas ha olika effekter beroende på elevernas bakgrund?

Det finns flera anledningar till varför effekterna av en skolvalsreform såsom den som genomfördes i Sverige 1992 skulle kunna skilja sig åt mellan elever med olika familjebakgrund. I detta avsnitt beskrivs de olika hypoteser som motiverar vår analys av olika grupper av elever. Vissa av hypoteserna har fått stöd i tidigare studier, andra är mer att betrakta som teoretiska hypoteser om vad som kan tänkas hända när en skolvalsreform som den svenska genomförs. Det kan noteras att vi inte tar ställning till om någon hypotes är mer trolig än någon annan och många mekanismer kan pågå samtidigt. Syftet med det här avsnittet är att strukturera våra tankar om vilka effekter den svenska skolvalsreformen kan tänkas ha och varför effekterna kan tänkas skilja sig åt mellan olika grupper av elever.⁴

För det första kan det tänkas att elever med olika familjebakgrund i olika utsträckning tar del av möjligheten att välja en annan skola än den i närområdet. Detta kan ha effekt på elevernas resultat, om den skola man väljer skiljer sig från den man annars skulle ha gått i. Böhlmark och Lindahl (2007) finner att elever vars föräldrar är högtutbildade eller utrikes födda oftare än andra väljer att gå i friskola. Samma resultat ges i Skolverkets enkätbaserade analys av skolval till både kommunala och fristående skolor (Skolverket 2003).⁵ Detta tyder på att det kan vara motiverat att studera eleverna separat efter föräldrarnas utbildningsnivå samt födelseland.

För det andra kan det tänkas att vissa grupper av elever har mer att vinna än andra på möjligheten att välja skola. Exempelvis kan det tänkas att elever i stökiga områden skulle tjäna mer på att kunna välja en annan skola än den

³ Böhlmark och Lindahl (2012) undersöker också friskoleexpansionens effekter, men studerar inte särskilt olika typer av elever.

⁴ För en mer utförlig sammanställning, se Edmark m fl (2014).

⁵ Se även Burgess m fl (2009), Hastings m fl (2006) samt Hastings och Weinstein (2008) för internationella relaterade undersökningar.

närmaste, jämfört med elever i ett lugnare område. Denna tanke motiverar vår studie av huruvida skolvalsreformens effekter ser olika ut för elever som bor i områden med hög respektive låg/medelhög ungdomsbrottslighet.

För det tredje ska det påpekas att det inte bara är de elever som gör ett aktivt skolval som potentiellt påverkas, utan även de elever som blir kvar i den skola som andra elever lämnar. Det är exempelvis möjligt att de elever som väljer bort stökiga skolor tjänar på detta, men att de som blir kvar förlorar på att de mer studiemotiverade eleverna har lämnat skolan. Tidigare svenska studier tyder på att det fria skolvalet har medfört en ökad sortering mellan skolor, i termer av elevresultat samt i termer av föräldrarnas utbildningsnivå och huruvida föräldrarna är utrikesfödda (se Östh m fl 2010 samt Böhlmark och Lindahl 2007). Denna sortering kan alltså i sig tänkas påverka elevernas resultat och det är dessutom möjligt att sådana effekter är olika starka beroende på elevernas bakgrund.

För det fjärde kan ett skolvalssystem tänkas ge upphov till en situation där skolor konkurrerar om eleverna. Effekterna av detta kan i teorin vara såväl negativa som positiva. Positiva om konkurrenstrycket gör att skolornas kvalitetsarbete förbättras, negativa om man försöker locka elever på ett sätt som inverkar menligt på undervisningen, eller om skolornas planeringsarbete störs av elevernas skolbyten. Det är möjligt att olika skolor påverkas på olika vis av konkurrenstrycket: vissa kanske förbättrar sin kvalitet, medan andra kanske försöker konkurrera genom att ge högre betyg än eleverna egentligen borde ha, eller genom att lägga stora resurser på reklam. Det är möjligt att konkurrenstrycket har starkast effekt på de skolor som löper störst risk att förlora elever. Om detta var fallet skulle ett skolvalssystem kunna fungera utjämnande, ifall konkurrens om eleverna leder till bättre kvalitet. Men, som noterat ovan, är det också möjligt att ett starkt konkurrenstryck leder till försämrad undervisning om det leder till att man lägger kraft på annat än undervisningens kvalitet. I så fall blir konsekvensen snarare en ökad spridning.

En ökad konkurrens om elever kan vidare ha olika effekter över tid. Det är möjligt att skolväsendet förbättras på sikt, både genom att vissa skolor blir bättre och genom att dåliga skolor tvingas lägga ned. I en sådan process kommer det dock på kort sikt att finnas elever som går kvar i de dåliga skolorna innan de läggs ned. Dessa elever kan påverkas av att skolorna gradvis försämrats genom att de mer studiemotiverade eleverna, och kanske de bästa lärarna, lämnar skolan.

Det finns således många potentiella mekanismer genom vilka skolvalsreformen kan tänkas påverka elevers resultat och det är i många fall tänkbart att effekterna ser olika ut beroende på familjebakgrund.

2. Hur analyseras effekterna av skolvalsreformen?

Studiens huvudsyfte har varit att mäta *effekterna* av skolvalsreformen på elevernas resultat, dvs att isolera ett orsakssamband. Detta ställer stora

krav på empirisk metod och datamaterial. Den analysmetod som vi använder är i många avseenden lik den metod som användes i vår tidigare studie (Wondratschek m fl 2013).

Den första utmaningen är att skapa relevanta mått på de faktiska möjligheterna att välja skola för alla elever. Eftersom vi har tillgång till detaljerad geografisk information för alla elever och skolor kan vi skapa mått, för alla elever, på hur många skolor som finns i närheten av bostaden. Detta mått använder vi för att mäta hur *möjligheten att välja skola* påverkar elevernas resultat. Tanken är att de elever som bor nära många skolor i hög grad påverkades av skolvalsreformen, eftersom de fick möjlighet att välja mellan många skolor utan att åka särskilt långt. Elever som ändå bara hade en skola nära hemmet påverkades i praktiken inte, eller åtminstone i mindre utsträckning, av att det formellt blev möjligt att välja skola. Genom att jämföra elever som har olika många skolor i närheten av hemmet kan vi därmed få information om effekterna av skolvalsreformen.⁶

Den andra utmaningen är att elever som har olika många skolor i närheten av hemmet också troligen skiljer sig åt i andra avseenden. Till exempel är det troligt att elever som bor nära många skolor oftare bor i storstadsområden. Det är också möjligt att andra faktorer, som familjebakgrund eller tidigare kunskaper, skiljer sig systematiskt åt mellan elever i områden med många respektive få skolor. Detta innebär att om vi bara jämför elever som har olika många skolor i närheten, så riskerar vi att fånga upp inte bara effekter av möjligheten att välja skola, utan också andra faktorer.

Vi löser detta metodproblem genom att undersöka både elever som gick i skolan före skolvalsreformen och elever som gick i skolan efter reformen. Det vill säga, vi använder elever som gick i skolan före reformens genomförande som en jämförelsegrupp. Tanken är att elever, som hade många skolor nära hemmet, men som gick i skolan före reformens införande, är en bra jämförelsegrupp till elever som bodde i liknande områden men som gick i skolan efter att reformen införts. Givet att dessa grupper av elever inte skiljer sig åt när det gäller andra faktorer, men att det bara var de som gick i skolan efter reformens införande som faktiskt kunde välja skola, så kan vi mäta effekterna av skolvalsreformen genom att jämföra resultaten för dessa grupper. Om skolval har en positiv effekt, så förväntar vi oss att de elever som gick i skolan efter reformens införande har bättre resultat än de elever som gick i skolan före reformen. Effekten av skolvalsreformen blir således lika med utfallet bland elever med många skolor i närheten *efter* reformen, minus motsvarande bland elever med många skolor i närheten *före* reformen.

⁶ I Edmark m fl (2014) ges en mer detaljerad beskrivning av måttet på elevernas skolvalsmöjligheter. En aspekt som diskuteras där, men som inte närmare tas upp här, är att vi, för att lösa en del metodproblem, baserar måttet på antal skolor som fanns i närheten av elevens bostad mått strax före skolvalsreformens genomförande. Detta innebär att inga av de friskolor som senare kom att etableras finns med i måttet. Det visar sig dock att det mått vi använder är starkt korrelerat med motsvarande mått inklusive friskolorna. Vårt mått på skolvalsmöjligheter fångar därmed upp effekten av att kunna välja till såväl kommunala skolor som till friskolor.

Denna enkla före-efter-jämförelse tar dock inte hänsyn till att utfallet bland elever kan ha förändrats över tiden, på grund av andra orsaker än skolvalsreformen. För att sådana trender inte ska påverka vårt mått, kan vi jämföra *före-efter*-skillnaden bland de elever som har nära till många skolor, med motsvarande *före-efter*-skillnad bland de elever som *inte* har nära till många skolor. Eftersom dessa elever alltså inte hade några större praktiska möjligheter att välja skola vare sig före eller efter skolvalsreformen, kan de betraktas som opåverkade av skolvalsreformen. Detta innebär att vi kan använda dessa elever för att ta hänsyn till förändringar i elevernas resultat över tiden som inte beror på skolvalsmöjligheterna. Rent praktiskt görs detta genom att vi jämför *före-efter*-skillnaden i elevresultat bland de elever som *inte* bor nära många skolor, med *före-efter*-skillnaden i elevresultat bland de elever som bor nära många skolor.⁷

Det är vidare möjligt att effekterna av reformen skiljer sig mellan elever som gick i skolan när reformen infördes och elever som började skolan när skolvalet redan funnits ett tag. Vi delar därför in eleverna i grupper baserat på när de är födda. Elever födda 1972–76 används som en jämförelsegrupp, eftersom de gick ut grundskolan före reformens genomförande. Resterande, senare födda årskullar delas in i fem olika grupper. Den första gruppen består av elever födda 1977–78, som gick i årskurs 8 och årskurs 9 när reformen genomfördes och sannolikt inte hann påverkas så mycket av möjligheten att välja skola. Därutöver skapar vi ytterligare fyra grupper av elever, bestående av elever födda 1979–81, 1982–84, 1985–87 samt 1988–90. Dessa grupper består således av elever som successivt kan förväntas vara mer och mer påverkade av skolvalsreformen, dels eftersom de var yngre när reformen genomfördes och därför påverkats under längre tid, dels eftersom reformens genomslag i praktiken ökat med tiden.

Slutligen använder vi, för att förfina analysen, även information om en lång rad bakgrundsfaktorer om eleverna, samt faktorer på kommun- och församlingsnivå. Vi väger in dessa för att ta hänsyn till en rad faktorer som också kan tänkas påverka elevernas utfall; såsom föräldrarnas inkomst- och utbildningsnivå, födelseland, familjesammansättning och befolkningssammansättningen i elevens hemområde mätt på församlingsnivå. Detta görs genom att *före-efter*-analysen utförs i en sk regressionsanalys, där vi kontrollerar för dessa bakgrundsfaktorer.

Till skillnad från i vår tidigare rapport, Wondratschek m fl (2013), syftar den här studien också till att besvara frågan om effekterna av skolvalsreformen har haft olika påverkan på elever med olika bakgrund. Den regressionsanalys som beskrivs ovan genomförs därför separat på olika grupper av elever, där indelningen baseras på elevernas familjebakgrund, respektive på bostadsområdets karaktär. Dessa grupper beskrivs närmare nedan.

⁷ En sådan analys kallas i litteraturen för dubbeldifferens-analys (*difference-in-differences*). Metoden fungerar bara om andra faktorerers effekter på elevresultaten ser lika ut över tiden. För att göra detta antagande mer troligt kontrollerar vi för en rad bakgrundsfaktorer i analysen. Vi kan också delvis testa om antagandet är uppfyllt.

3. Datamaterial

Det datamaterial vi använder för att utföra analysen kommer från följande datakällor: huvuddelen av data består av registerinformation från Statistiska centralbyrån (SCB), över individer födda 1972–90 samt deras föräldrar. Till detta har lagts data från lagföringsregistret från Brottsförebyggande rådet (Brå), samt resultat av mönstringstester från Krigsarkivet. Information om kommunerna har dessutom inhämtats från SCB:s hemsida.

Som nämndes i det föregående avsnittet har vi tillgång till detaljerad geografisk information om var skolor är belägna (för perioden 1988–2006) samt var elever bor (för perioden 1985–2006). Denna information används för att skapa mått på antal skolor i närheten av varje elevs hem. I vår huvudsakliga analys använder vi ett mått som räknar antal skolor inom en radie runt elevens hem, där radien reflekterar hur långt från hemmet de vuxna som bor i kommunen har sin arbetsplats.⁸ Tanken är att vi genom detta mått kan fånga upp hur lätt det är att resa inom kommunen, vilket påverkar vilka skolor som utgör relevanta valmöjligheter för eleverna.

För att mäta påverkan på elevens lärande används främst slutbetygen i årskurs 9. Vi undersöker dels det genomsnittliga slutbetyget från alla ämnen, dels gör vi en separat analys av matematikbetyget. Dessa mått har dock problemet att de kan avspegla betygsinflation. Även om vi i vår tidigare undersökning inte fann några tecken på att betygsinflation varit relaterat till graden av skolvalsmöjligheter, vilket innebär att betygsinflation inte torde ha någon större inverkan på resultaten i den här undersökningen, tycker vi ändå att det är intressant att komplettera betygsmåtten med information om resultatet från den militära mönstringen. Detta mått har fördelen att det görs och rättas utanför skolan och därför inte riskerar att inflateras på samma sätt som betygen. Däremot har det nackdelen att det nästan uteslutande är tillgängligt för män, samt att andelen som gjort testet sjunker drastiskt för de senare årskullarna i vårt datamaterial, i takt med att färre blev kallade till mönstring. Detta innebär att resultatet för de senare årskullarna inte kan förväntas vara representativt. Vi ser det dock ändå som ett intressant komplement till betygsinformationen.

Vi tycker också att det är viktigt att komplettera undersökningen med andra, mer långsiktiga, utfall för eleverna. Vi använder därför även information ur datamaterialet över huruvida individerna har avslutat en universitetsutbildning, eller har arbete, vid 25 års ålder, samt över huruvida individerna någon gång har lagförts för brott fram till det år de fyller 22. De kan tyckas långsökt att relatera det sistnämnda till möjligheterna att välja skola, men tanken är att det även är intressant att undersöka mer sociala utfall. Detta eftersom skolval exempelvis kan påverka elevsammansättningen, vilken i sin tur kan påverka elevens beteende (se t ex Sacerdote 2011 för en litteraturöversikt över sådana ”kamrateffekter”).

⁸ Närmare bestämt använder vi som radie medianvärdet av avståndet mellan hemmet och arbetsplatsen bland vuxna i kommunen mätt 1991, alltså året före reformens införande. Vi gör även analyser med alternativa radiemått. Resultaten av dessa redovisas i Edmark m fl (2014).

Som tidigare nämnts genomförs analysen på olika grupper av elever, för att undersöka om effekten av skolvalsreformen skiljer sig åt mellan elever med olika bakgrund. Närmare bestämt används följande tre typer av indelningar:

- När det gäller inkomstnivån, låter vi gruppen av elever från låginkomsthushåll utgöras av de 25 procenten med lägst inkomst respektive år, medan elever från höginkomsthushåll utgörs av alla elever i de övre 25 procenten av inkomstfördelningen. Resterande elever utgör gruppen med medelinkomstbakgrund.
- Vidare låter vi gruppen av elever från hushåll med låg utbildningsnivå utgöras av de elever vars båda föräldrar har som högst genomgått grundskoleutbildning och vi jämför dem med elever vars föräldrar har någon form av högre slutförd utbildning.
- Slutligen delar vi även in alla elever i två grupper baserade på om båda föräldrarna är födda i Sverige eller inte.

Till dessa individbaserade gruppindelningar lägger vi en ytterligare indelning, där vi använder information om ungdomsbrottsligheten i det område där eleven bor. Eleverna delas in i en grupp som bor i ett område med hög ungdomsbrottslighet och en som bor i resterande områden, med låg eller medelhög ungdomsbrottslighet. Vi använder här information på kommunnivå för de elever som bor i små kommuner, medan vi använder församlingsnivå (eller, för mycket små församlingar, aggregatet av ett antal närliggande församlingar) för elever i stora kommuner, för att skapa mått som är relevanta för närområdet.

Tabell 1 visar medelvärdena för de utfall som används i analysen, indelat på de elevgrupper som studeras. Detta visas separat för de årskullar som gick ut grundskolan före respektive efter 1992. Tabellen visar att elever vars föräldrar har högre inkomst, högre utbildning eller där åtminstone en av föräldrarna är född i Sverige, presterar bättre i termer av högre slutbetyg i årskurs 9, i medeltal samt matematikbetyget, högre mönstringstestresultat,⁹ lägre sannolikhet att vara dömd för brott, samt högre sannolikhet att ha slutfört högre utbildning vid 25 års ålder. Sannolikheten att ha ett arbete vid 25 års ålder skiljer sig inte så mycket mellan grupperna och är ibland högre för elever från hem med lägre inkomster eller där föräldrarna har låg utbildning, men detta kan bero på att många individer, i synnerhet inom längre utbildningar, fortfarande studerar vid 25 års ålder. Utfallen är vidare ofta mer gynnsamma för elever som bor i områden med låg eller medelhög ungdomsbrottslighet,

⁹ Medelbetyget mäts i form av percentiler, där alla elevers resultat, för respektive år, rankas på en skala från 1 till 100. Resultatet på mönstringstestet mäts enligt en standardiserad skala från 1 till 9. Matematikbetyget mäter vi däremot på följande två vis: dels att ha som lägst ett "godkänt" betyg, vilket definieras som att ha som lägst betyget "G" enligt det betygssystem som gällde från 1997 och som lägst betyget "3" enligt den 1-5-gradiga skala som gällde dessförinnan. Dels att ha ett "högt" matematikbetyg, vilket definieras som att ha som lägst betyget "VG" enligt det senare betygssystemet och att ha som lägst betyget "4" enligt det tidigare betygssystemet. Vi gör ingen skillnad beroende på om eleverna har gått allmän eller särskild kurs. Variablerna för matematikbetyget ska därmed ses som ungefärliga variabler.

	Före eller efter 1992 års reform	Medelbetyg åk 9 percentiler	Godkänt betyg i matematik åk 9	Högt betyg i matematik åk 9	Mönstringstest	Fälld för brott o m. 22 års ålder	Högskoleutbildning vid 25 års ålder	I arbete vid 25 års ålder
<i>Föräldrarnas inkomster är...</i>								
Låg inkomst	Före	40,87	0,713	0,308	4,72	0,204	0,244	0,678
	Efter	40,55	0,835	0,294	4,64	0,203	0,292	0,671
Medelinkomst	Före	47,59	0,773	0,356	4,98	0,147	0,331	0,729
	Efter	48,11	0,885	0,370	4,92	0,134	0,389	0,714
Hög inkomst	Före	55,92	0,821	0,429	5,50	0,129	0,472	0,695
	Efter	59,82	0,929	0,511	5,60	0,104	0,576	0,654
<i>Föräldrarna har som högst gått ut...</i>								
Grundskolan	Före	36,37	0,684	0,275	4,14	0,186	0,159	0,740
	Efter	34,01	0,763	0,220	4,00	0,201	0,191	0,728
Högre nivå än grundskolan	Före	50,34	0,788	0,380	5,22	0,150	0,381	0,702
	Efter	50,68	0,895	0,403	5,14	0,137	0,440	0,684
<i>Föräldrarna är...</i>								
Båda utrikesfödda	Före	43,00	0,686	0,276	4,20	0,242	0,249	0,631
	Efter	44,42	0,824	0,304	4,20	0,226	0,346	0,607
Båda eller en födda i Sverige	Före	48,52	0,777	0,369	5,10	0,150	0,353	0,713
	Efter	49,78	0,889	0,396	5,10	0,136	0,420	0,695
<i>Närområdet har, enligt statistiken år 1990–91...</i>								
Hög ungdomsbrottslighet	Före	46,99	0,741	0,338	4,89	0,197	0,306	0,684
	Efter	49,46	0,871	0,382	4,93	0,170	0,387	0,666
Låg/medelhög ungdomsbrottslighet	Före	48,41	0,777	0,369	5,09	0,148	0,354	0,712
	Efter	49,41	0,887	0,391	5,06	0,138	0,419	0,693

Källa: Egen bearbetning av data.

Tabell 1

Medelvärden för olika utfall för elever uppdelat på de som gick ut grundskolan före respektive efter skolvalsreformen 1992, samt enligt föräldrabakgrund och hemområde

jämfört med elever i områden med hög ungdomsbrottslighet. Skillnaderna mellan dessa två senare grupper är dock små för vissa av utfallen.

Den långa lista av kontrollvariabler, på individ-, kommun- samt församlingsnivå, som vi tar hänsyn till i vår analys, återfinns i appendix.

4. Likartade och små effekter av reformen för alla elever

De huvudsakliga resultaten av vår analys illustreras i figur 1–figur 3 nedan.¹⁰ För att komprimera redovisningen visas inte alla resultat i figurer, men de

¹⁰ En mer utförlig redovisning av resultaten återfinns i Edmark m fl (2014).

som utelämnats går i linje med de som visas. I linje med vår analysmetod är tanken att om skolval har påverkat elevernas resultat, så borde skillnaden i resultat mellan elever som har tillgång till många skolor att välja mellan och elever som bara har en, eller få, skolor i närheten, allt annat lika ha förändrats efter skolvalsreformens införande.

Effekterna av skolvalsmöjligheter redovisas separat för utfallen slutbetyg årskurs 9 (figur 1), resultatet på mönstringstestet (figur 2), att någonsin ha varit lagförd för brott mätt vid 22 års ålder (figur 3), samt att ha en högskoleexamen vid 25 års ålder (figur 4).¹¹

Effekterna har skattats separat för olika kohortgrupper av elever och effekterna för respektive grupp visas därför i olika rutor i figurerna. Eftersom de senare utfallen, som mäts vid 22 respektive 25 års ålder, inte finns tillgängliga för de senare kohortgrupperna, visas för dessa utfall bara resultaten för elever födda fram till år 1987 eller 1984.

Slutligen visas i figurerna, för respektive utfall och kohortgrupp, effekterna för de olika elevgrupper som använts i analysen. För att komprimera figurerna används följande notation:

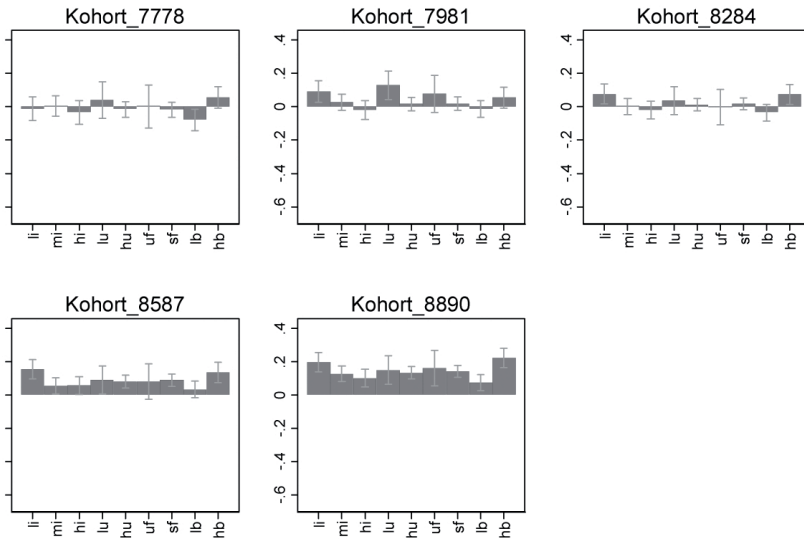
- li = elever från låginkomsthushåll
- mi = elever från medelinkomsthushåll
- hi = elever från höginkomsthushåll
- lu = elever med lågutbildade föräldrar
- hu = elever med medel- eller högutbildade föräldrar
- uf = elever med utrikes födda föräldrar
- sf = elever med åtminstone en svenskfödd förälder
- lb = elever som bor i områden med låg eller medelhög ungdomsbrottslighet
- hb = elever som bor i områden med hög ungdomsbrottslighet

Höjden på staplarna i figurerna visar hur stor effekten av skolvalsreformen är, mätt som den effekt det har på elevernas utfall att ha ”en till” skola att välja på i närheten av hemmet. Notera att negativa värden på staplarna motsvarar negativa effekter. Det bör påpekas att effekten ska tolkas som påverkan av att ha en skola till att välja på efter att skolvalsreformen genomförts, utöver den skillnad som kan ha funnits mellan elever i mer och mindre skoltäta områden redan tidigare. Vi uppmäter alltså inte bara hur elevers betyg, och andra utfall, skiljer sig beroende på om man har många skolor i närområdet eller inte, utan vi uppmäter hur denna skillnad förändrats över tiden, jämfört med den situation som gällde före reformens införande.

De vertikala strecken i respektive stapel visar vidare det 95-procentiga konfidensintervallet för effekten, eller med andra ord inom vilket intervall vi med 95 procents sannolikhet kan räkna med att effekten ligger.

¹¹ Såsom påpekas ovan har resultaten för sannolikheten att få ett godkänt, respektive ett högt, matematikbetyg i 9:ans slutbetyg, samt för sannolikheten att ha ett arbete vid 25 års ålder, utelämnats för att komprimera framställningen. Dessa resultat går kvalitativt i linje med de utfall som redovisas.

Betyg

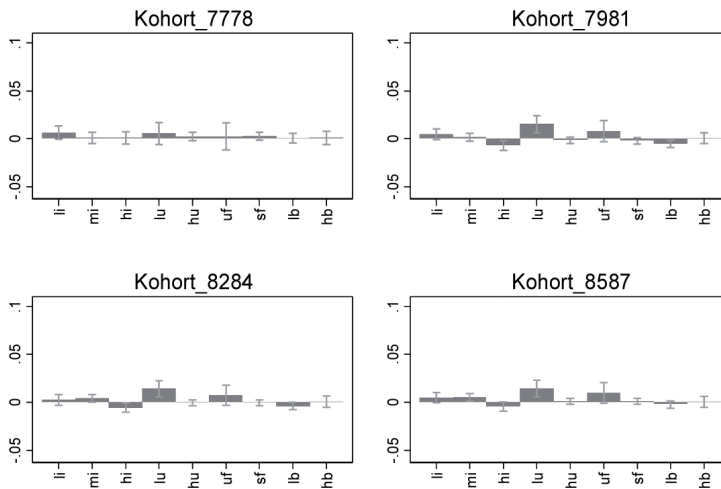

Figur 1

Effekt av att ha många skolor att välja mellan nära hemmet på slutbetyget åk 9, där betygen mäts enligt en 100-steps percentilskala

Källa: Egen bearbetning av data.

Mönstringstest

Figur 2

Effekt av att ha många skolor att välja mellan nära hemmet på resultatet från militära mönstringen

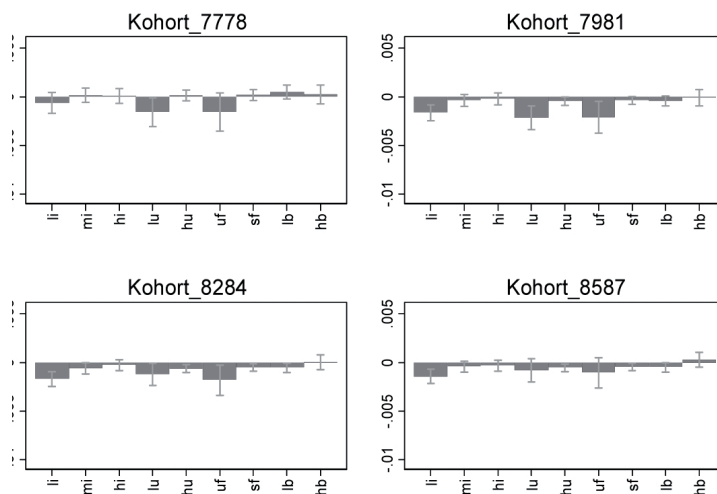
Källa: Egen bearbetning av data.

Låt oss starta med att exemplifiera vad detta innebär med att titta på den största effekt som skattas i analysen, nämligen effekten på slutbetyget i årskurs 9, mätt enligt en 100-steps percentilskala, för de elever som är födda mellan 1988–90, vilket visas i den sista panelen i Figur 1. Den första stapeln, vilken anger skolvalsreformens effekt på elever från låginkomsthushåll, mäter ca 0,2 med ett 95-procentigt konfidensintervall på plus minus ca 0,05.

Brottslighet

Figur 3

Effekt av att ha många skolor att välja mellan nära hemmet på sannolikheten att någonsin ha varit lagförd för brott vid 22 års ålder

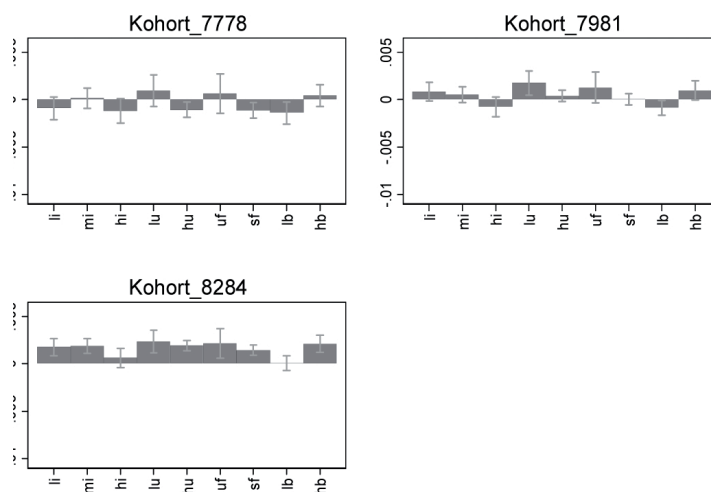

Källa: Egen bearbetning av data.

Högskoleutbildning

Figur 4

Effekt av att ha många skolor att välja mellan nära hemmet på att ha en högskoleexamen vid 25 års ålder

Källa: Egen bearbetning av data.

Detta betyder att effekten av att ha en till skola att välja mellan, med 95-procents sannolikhet, motsvarar en ökning av slutbetyget på mellan 0,15–0,25 steg på en 100-steps skala.

Om vi tittar på resten av panelen ser vi att effekterna, i stort sett genomgående, är något lägre för de andra grupperna även om skillnaderna mellan grupperna oftast inte är statistiskt säkerställda. Undantaget är elever i

områden med hög ungdomsbrottslighet, som har en ungefär lika hög effekt som barnen till låginkomsttagare.

De övriga panelerna i figur 1, vilka illustrerar effekterna av skolvalsreformen på de yngre kohorterna, visar genomgående storleksmässigt mindre effekter. Dessa effekter är dessutom, särskilt för de tidigare kohorterna, ofta inte statistiskt säkerställt skilda från noll.

Mönstret i de andra figurerna tyder på att effekterna av skolvalsreformen på de andra utfallen är liknande eller mindre än effekterna på slutbetyget. För sannolikheten att ha blivit fälld för brott uppmäts som högst en minskning på 0,14–0,17 procentenheter (se gruppen av barn till låginkomsttagare, för kohorterna 1985–87 respektive 1982–84, figur 3). Detta kan sättas i relation till att sannolikheten att ha blivit fälld för brott inom den här gruppen är ungefär 20 procent. Även för detta utfall är effekterna mindre för de övriga grupperna av elever, samt i regel för de tidigare kohorterna av elever. För de övriga utfallen, och de andra grupperna av elever, är effekterna av skolvalsreformen i regel mindre.¹²

Vi har även gjort ett antal känslighetsanalyser, där vi gör olika ändringar i analysen och observerar hur detta påverkar resultaten. Resultatet är att effekterna ofta blir mindre och närmar sig noll, men aldrig byter tecken.

Vår sammantagna bedömning är således att effekten av skolvalsreformen på elevernas utfall varit liten. Detta gäller också för skillnaderna i effekter mellan grupperna. I den mån effekterna är statistiskt skilda från noll är de i regel positiva men ganska små.¹³ Vi finner alltså inget stöd för att skolvalsreformen har haft en negativ inverkan på elevernas utfall. Detta gäller både för elever från mer gynnade bakgrundsförhållanden och för elever från mindre gynnad bakgrund, mätt enligt föräldrarnas utbildning, inkomst, födelseland samt enligt nivån på ungdomsbrottsligheten i hemområdet.

5. Inget stöd för att det fria skolvalet ligger bakom fallande elevresultat

Vi har undersökt hur möjligheten att välja skola påverkar elever med olika bakgrund. Vi undersökte också om effekterna skiljer sig åt mellan elever som bor i områden med mer och mindre hög ungdomsbrottslighet.

Vi vill understryka att vi utvärderar skolvalsreformens effekter genom att mäta påverkan av att ha större *möjligheter* att välja skola, oavsett om man gör ett aktivt val eller inte. Vår analys utgör således ett komplement till andra studier som använder andra mått på skolval, såsom realiserade skolval, eller förekomsten av friskolor.

Resultaten av vår undersökning tyder på att effekterna i stort sett är lik-

¹² Detta gäller även när man tar hänsyn till att de olika utfallen mäts enligt olika skalor, t ex genom att skala om effekterna till att uttryckas i termer av standardavvikelser.

¹³ Notera att estimaten för sannolikheten att vara dömd för brott har negativt tecken, dvs ökade skolvalsmöjligheter ger upphov till lägre sannolikhet att vara dömd för brott, vilket dock kan betecknas som en positiv effekt i termer av att vara en gynnsam effekt.

artade för de olika grupper av elever som studeras. I den mån vi ser skillnader mellan eleverna, så tyder dessa på att det är elever från svagare familjebakgrund, t ex där föräldrar har låga inkomster, som vinner mer på möjligheten att välja skola. Påverkan är dock genomgående liten och osäker och resultaten bör således tolkas som att möjligheten att välja skola har haft små eller inga effekter på samtliga grupper av elever. Ett annat sätt att uttrycka det är att vi inte finner stöd för att någon grupp av elever har förlorat på möjligheten att välja skola.

Detta kan verka förvånande: Under samma period har det skett en ökning av skillnaden i elevprestationer mellan skolor (se Böhlmark och Holmlund 2012 och Skolverket 2012) och det finns tecken på att det fria skolvalet har lett till ökad segregering i termer av elevernas betyg, jämfört med om elever hade skolplacerats enligt bostaden (Östh m fl 2010).

Vår undersöknings resultat skulle kunna tyda på att denna sortering av elever inte har haft någon negativ effekt på elevernas skolresultat. En annan möjlighet är att eventuella negativa effekter av sorteringen upphävs av andra, positiva, effekter av ökade skolvalsmöjligheter. Dessa båda hypoteser är i linje med ett annat mönster i data: nämligen att familjebakgrundens betydelse för elevernas skolprestationer varit ganska konstant sedan 1990-talet (se Böhlmark och Holmlund 2012 samt Skolverket 2012).

En invändning är att vi studerar elever som gick ut grundskolan senast år 2006 och det är förstås möjligt att mönstret ser annorlunda ut i dag. Men tar man våra resultat på allvar, verkar det osannolikt att skolvalsreformen utgör förklaringen till den nedgång i elevresultat som PISA-undersökningarna antyder. Vi finner därmed inte något stöd för att ett slopande av skolvalssystemet skulle vara ett sätt att förbättra studieresultaten för någon grupp av elever.

REFERENSER

Ahlin, Å (2003), "Does School Competition Matter? Effects of a Large-scale School Choice Reform on Student Performance", Working Paper 2003:2, Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet.

Björklund, A, P Edin, P Fredriksson och A Krueger (2004), "Education, Equality and Efficiency – An Analysis of Swedish School Reforms during the 1990s", IFAU Working Paper 2004:1, Uppsala.

Burgess, S, E Greaves, A Vignoles och D Wilson (2009), "What Parents Want: School Preferences and School Choice", CMPO Working Paper 09/222, University of Bristol.

Böhlmark, A och M Lindahl (2007), "The Impact of School Choice on Pupil Achievement, Segregation and Costs: Swedish Evidence", IZA Discussion Paper 2786, Bonn.

Böhlmark, A och H Holmlund (2012), "Lika möjligheter? Familjebakgrund och skolpre-

stationer 1988–2012", IFAU rapport 2012:14, Uppsala.

Böhlmark, A och M Lindahl (2012), "Independent Schools and Long-run Educational Outcomes: Evidence from Sweden's Large Scale Voucher Reform", IZA Discussion Paper 6683, Bonn.

Edmark, K, M Frölich, och V Wondratschek (2014), "Sweden's School Choice Reform and Equality of Opportunity", IFN Working Paper 1030, Stockholm.

Hastings, J S, T K Kane och D O Staiger (2006), "Heterogeneous Preferences and the Efficacy of Public School Choice", NBER Working Paper 12145.

Hastings, J S och J Weinstein (2008), "Information, School Choice and Academic Achievement: Evidence from Two Experiments", *Quarterly Journal of Economics*, vol 123, s 1373–1414.

Sacerdote, B (2011), "Peer Effects in Education: How Might They Work, How Big are They and How Much Do We Know Thus Far?", i Hanushek, E, S Machin och L Woessmann, *Handbook of the Economics of Education*, vol 3, Elsevier, Amsterdam.

Sandström, M och F Bergström (2005), "School Vouchers in Practise: Competition Won't Hurt You", *Journal of Public Economics*, vol 89, s 351–380.

Skolverket (2003), "Valfrihet och dess effekter inom skolområdet", Rapport 230, Skolverket, Stockholm.

Skolverket (2012), "Likvärdig utbildning i svensk grundskola? En kvantitativ analys av likvärdighet över tid", Rapport 374, Skolverket, Stockholm.

Östh, J, E Andersson och B Malmberg (2010), "School Choice and Increasing Performance Difference: A Counterfactual Approach", Stockholm Research Reports in Demography 2010:11, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet.

Wondratschek, V, K Edmark och M Frölich (2013), "Effekter av 1992 års skolvalsreform", IFAU-rapport 2013:17, Uppsala.

Kontrollvariabler

Följande kontrollvariabler är inkluderade i analysen:

På kommunnivå: befolkningstäthet, skattebas i nivå och kvadrat.

På församlingsnivå: andel med svenskt medborgarskap bland alla 20–64-åringar, medelinkomst bland alla 20–64-åringar, andel med högskoleexamen bland alla 20–64-åringar, andel sysselsatta bland alla 20–64-åringar, samt indikatorer för huruvida befolkningstätheten bland 7–15-åringar är i den övre eller undre kvartilen i landet.

På individnivå: hushållets inkomst i nivå och kvadrat, indikatorer för: huruvida hushållet tagit emot ekonomiskt bistånd, moderns ålder vid barnets födsel, om hushållet har en förälder, antal barn i hushållet, om barnet är enda barnet i hushållet, om barnet har svenskt medborgarskap, indikatorvariabler för moderns respektive faderns medborgarskapsland (enligt ländergrupper), samt indikatorer för moderns respektive faderns utbildningsnivå.

APPENDIX